

Bouwhistorische notitie proefsleuf Fort Sint Michiel Blerick 25-11-2010

Inleiding

Op 25 november 2010 is op het terrein van het vroegere Fort Sint Michiel te Blerick een proefsleuf getrokken, in verband met voorgenomen bouwwerkzaamheden op die plek. De proefsleuf werd getrokken over de muurresten van het zuidoostelijke bastion van het fort. De werkzaamheden werden begeleid door bouwhistoricus Bart Klück, wiens waarnemingen in dit verslag zijn weergegeven.

Waarnemingen

Het over een breedte van enkele meters uitgegraven muurwerk bestaat uit een deel van de vroegere schildmuur en een steunbeer. Het opgegraven fragment is waarschijnlijk een onderdeel van het zuidoostelijke bastion van het vijf bastions tellende fort. Het metselwerk heeft een karakteristiek (gebruikte baksteen, metselwijze, gebruikte specie) die wijst op de aanlegperiode van het fort, 1641. Alleen het front van de schildmuur bestaat uit jonger metselwerk. Hoewel in opdracht van het Spaanse regiem gebouwd en naar een ontwerp volgens de regels van de Italiaanse vestingbouw, blijkt aan het muurwerk dat de uitvoering geheel volgens lokale traditie van metselen is. Het zeventiende-eeuwse metselwerk bestaat uit hard gebakken steen van 26,5 à 27 x 12,5 à 13 x 6,5 à 7 cm. 10 Lagen metselwerk is 77,5 cm.

Aan de buitenzijde is het muurwerk in een vrij los kruisverband gemetseld, met in de steunbeer klezortjes bij de hoeken. Het binnenwerk is gevuld met gebroken moppen, vermoedelijk sloopmateriaal. Het zeventiende-eeuwse muurwerk is in twee elkaar direct volgende campagnes gemetseld. De schildmuur is eerst tot een bepaalde hoogte opgetrokken (hoeveel lagen dat was is pas bekend als ook de voet van het metselwerk is vrij gelegd). De steunbeer is daarmee in verband gemetseld. Deze steunbeer loopt enigszins taps toe. Vanaf het tijdelijke bovenvak van de schildmuur is de steunbeer met een vallende tand hoger opgemetseld. De voegen van het metselwerk zijn platvol afgestreken.

Bij de tweede campagne is de schildmuur verder opgemetseld en in verband de hoek om gemetseld tot aan de vallende tand van de steunbeer. Dit metselwerk is slordiger (haastiger?) en de metselspecie komt met baarden tussen de stenen uit. Beide fasen muurwerk is met kalkmortel gemetseld (met grote kalkpitten).

Het oorspronkelijke werk van de schildmuur is 180 cm breed. Mogelijk was dit ook de oorspronkelijke muurdikte. Tegen deze grens is met een orangerode baksteen (12 a 12,5 cm breed) een ruim veertig centimeter dikke muur gemetseld. Hierbij is een rode metselspecie gebruikt. Dit type specie zou goed passen bij de verbeteringen die in de jaren 1806-1810 aan het fort zijn uitgevoerd.

Vermoedelijk van later in de negentiende eeuw dateert de buitenste klamp van ca. 33 centimeter dik en hiervoor is een grauwe metselspecie gebruikt. De uiterste zorg is daarbij besteed om in een zo precies mogelijk kruisverband te metselen. Er is een donkerrode hardgebakken steen gebruikt: 24,5 x 11,5 a 12 x 5,7 a 6 cm. (10 lagen = 68,5 cm.). Het metselwerk oogt als nieuw en het lijkt alsof men niet aan het afwerken van de voegen is toegekomen: de voegen liggen diep.

Conclusie

Het in de proefsleuf opgegraven fragment vormt een indicatie dat het overgrote deel van het muurwerk van het fort St. Michiel nog dicht onder het maaiveld behouden is. Het is daarmee potentieel een zeer belangrijke bron voor kennis van de vestingbouw

ONDERZOEKEN

ORGANISEREN

ONDERSTEUNEN

ONTWIKKELEN

POSTBUS 229

6040 AE ROERMOND

I. WWW.BURO4.NL

E. INFO@BURO4.NL

in het laatste jaren van de Tachtigjarige Oorlog. In opzet toont het fort grote overeenkomsten met de door Italiaanse vestingbouwers ontworpen citadel van Antwerpen, genaamd het 'Spaanse Kasteel' (volledig gesloopt in de negentiende eeuw). Dit stamt uit het begin van de Tachtigjarige Oorlog en was tweemaal zo groot als Fort St. Michiel.

De technische kwaliteit van het aangetroffen muurwerk is hoog, dankzij de bewuste keuze indertijd voor de beste baksteen. Het zal beslist ook gelden voor het overige nog verborgen muurwerk, wat onderstreept werd met de eerdere vrij gelegde constructies.

Aanbevelingen

Anders dan delen van de stadsmuur, die aan de Maasboulevard werd opgegraven, is het bastion-muurwerk het tegendeel van ruïneus en daarmee goed (zelfs in het zicht) te behouden als een monumentaal overblijfsel van het voor de geschiedenis van de Noordwest-Europese verdedigingswerken zeer belangrijke fort.

Bovendien schat ik de kwaliteit zodanig hoog in dat het geschikt is als fundering (met deze breedte en aanlegdiepte) voor een nieuwbouw.

Mocht het muurwerk voor de toekomst niet behouden kunnen worden, dan is het wenselijk om de muurresten integraal bouwhistorisch en archeologisch te laten onderzoeken. Daarbij zou het van belang zijn om het volledige verloop van het muurwerk in beeld te brengen, waarbij op cruciale punten, zoals bastionpunten en doorgangen, brug(gen) over de gracht evenals op plaatsen waar gangenstelsels waren, tot het oorspronkelijke niveau naar de diepte gegraven zou moeten worden. Het is wenselijk om ten minste één bastion geheel in kaart te brengen; dit is in grote lijnen representatief voor de andere bastions. Hiervoor is het zuidwestelijke bastion waarschijnlijk het meest geschikt. Ook is het van belang om de aanlegdiepte van het muurwerk vast te stellen en één of enkele dwarsprofielen over de vroegere gracht te graven.

Tenslotte moet er nog op gewezen worden dat het muurwerk waardevol (en prijzig) restauratiemateriaal bevat. Door het gebruik van kalkmortel zijn de stenen makkelijk los te krijgen.

Utrecht, 29 november 2010,

B. Klück

Bijlagen:

- fotodocumentatie
- documentatietekening gevonden muurresten
- afbeeldingen Spaans Kasteel Antwerpen

De muurresten van het zuidoostelijke bastion op het kazerneterrein

Het opgegraven muurwerk met schildmuur (l) en steunbeer (r)

Frontaal aanzicht muurwerk en steunbeer

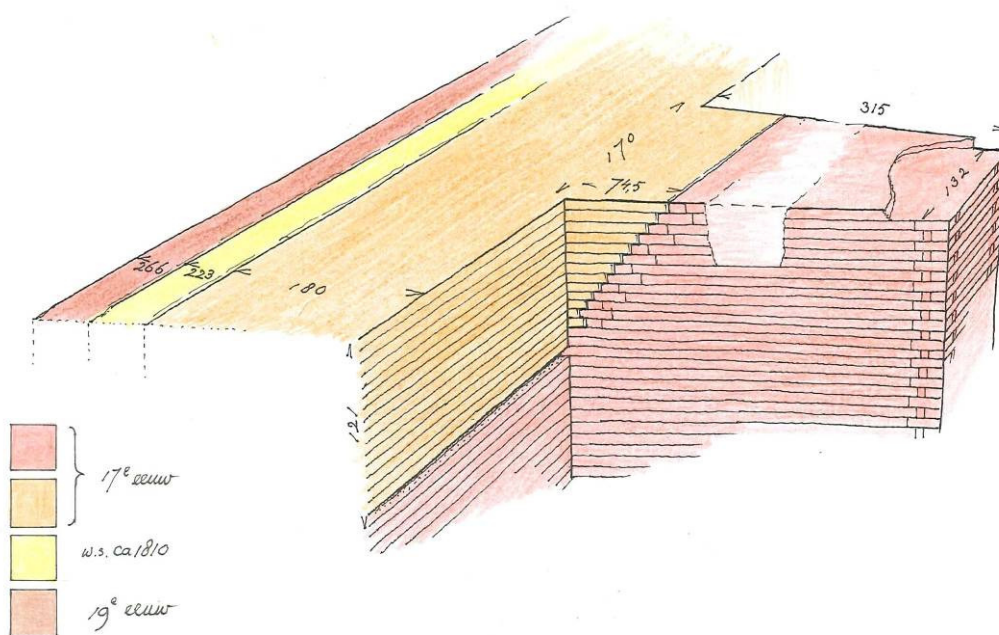
De grachtzijde van de bastionmuur, met een 19^e-eeuwse bakstenen klampmuur

Opbouw van het muurwerk

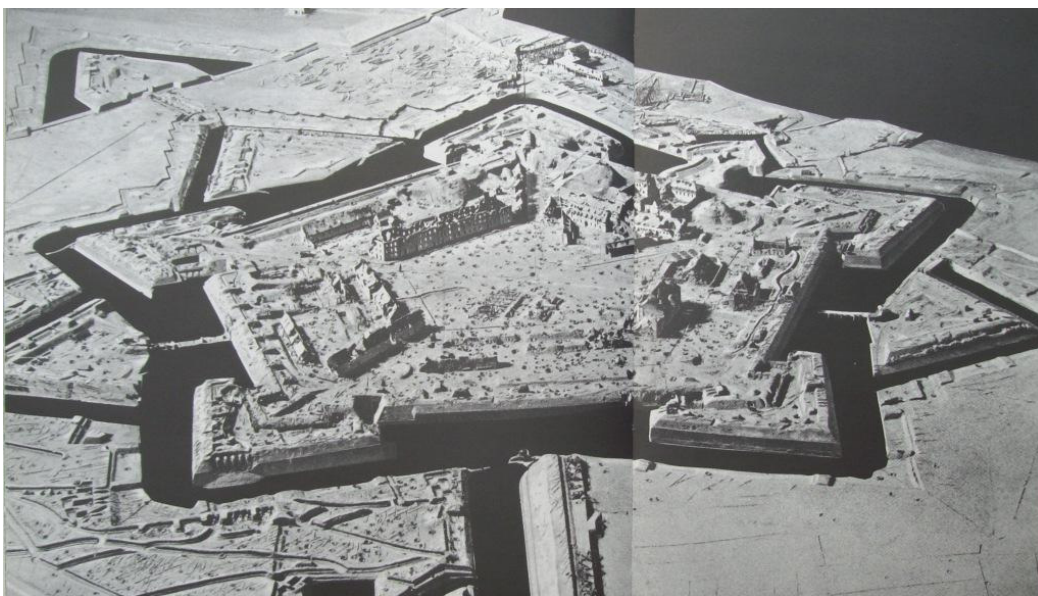
Bovenzijde van het muurwerk, met links de 19^e-eeuwse klampmuur, in het midden een verdikking uit ca.1810 en rechts het oorspronkelijke 17^e-eeuwse muurwerk

Documentatietekening van het muurwerk met in kleur de verschillende bouwfasen (tekening B. Klück)

Tekening van het Spaans Kasteel te Antwerpen t.b.v. het beleg in 1832. Het Spaans Kasteel werd ontworpen door Piacotto d'Urbino en Bartolomeo Campi en gebouwd 1567-1568, gesloopt 1874

maquette van de citadel van Antwerpen na het beleg van 1832. Uit: 'Belgische steden in reliëf', Brussel 1965

BURO4 MONUMENT EN RUIMTE

ONDERZOEKEN

ORGANISEREN

ONDERSTEUNEN

ONTWIKKELEN

POSTBUS 229

6040 AE ROERMOND

I. WWW.BURO4.NL

E. INFO@BURO4.NL

